

<https://doi.org/10.15407/sofs2025.03.158>

УДК: 161.2+1.1:820.0(477)

М.М. РОЗОВА, студент (бакалавр)

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна

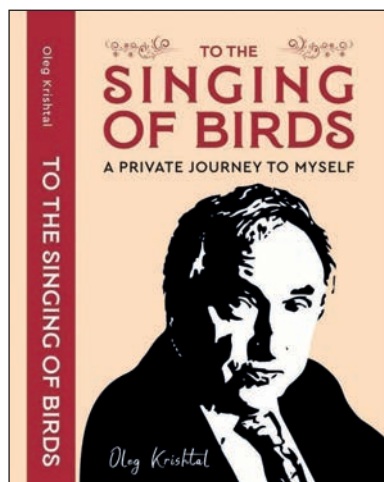
e-mail: mariarozova@knu.ua

<https://orcid.org/0009-0002-8746-9153>

ФІЛОСОФІЯ ВНУТРІШНЬОЇ ТИШІ

Рецензія на книгу: *Oleg Krishtal. To the Singing of Birds: A Private Journey to Myself.*

New Edition. Amazon Publishing, USA, 2025. 276 p.

У рецензії розглянуто нове англomовне видання книги українського вченого і філософа Олега Кришталя. Книгу проаналізовано як приклад гуманітарної рефлексії, що поєднує літературну есеїстику, філософську медитацію та автобіографічну оповідь. Особливу увагу приділено фрагментарній структурі книги, яка трактується як етичний жест і форма зосередженої уваги. Висвітлено основні філософські координати тексту книги — екзистенціалізм, феноменологію сприйняття, етику тиші, а також вказано на її паралелі з українською духовною традицією, зокрема з творчістю Григорія Сковороди. Показано, що автор постає як дослідник вну-

Цитування: Розова М.М. Філософія внутрішньої тиші. Рецензія на книгу: Oleg Krishtal. To the Singing of Birds: A Private Journey to Myself. New Edition, 2025. 276 p. *Наука та наукознавство*. 2025. №3 (129). С. 158—165. <https://doi.org/10.15407/sofs2025.03.158>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

трішнього досвіду в дусі Вільгельма Дільтея. Книга може становити інтерес для науковців у галузях філософії культури, нейроетики, гуманітаристики, а також бути використаною в освітньому процесі.

Ключові слова: екзистенціалізм, самосвідомість, філософська проза, метафора пташиного співу, духовний досвід, нейроетика, феноменологія.

Без жодного перебільшення можна стверджувати, що оновлене англomовне видання книги Олега Кришталя «До співу пташок: приватна подорож до себе» є унікальним явищем у сучасному гуманітарному просторі. Її складно класифікувати за традиційними жанровими чи академічними критеріями — це філософська медитація, літературна есеїстика, текст внутрішнього досвіду, що набуває універсального значення. В українському інтелектуальному середовищі сьогодні немає рівноцінних за глибиною, мовною естетикою та філософською напругою текстів, які так щільно працюють із тематикою тиші, пам'яті, самосвідомості, мовчазного пізнання. Було б надзвичайно цінно, якби в українській науці існували аналогічні роботи в інших гуманітарних галузях, що несуть у собі і художній, і пізнавальний, і терапевтичний вимір. Така книга, без сумніву, може бути використана як джерело для аналізу в курсах із філософії культури, феноменології, нейроетики, літературної герменевтики, медичних гуманітарних студій. Її форма і зміст дають змогу інтегрувати видання в освітній, дослідницький і навіть у музейно-виставковий контекст як приклад еволюції людського розуміння себе та мови внутрішнього буття.

Книга не є всеохопною — і не прагне бути такою. Її сила не в енциклопедичності, а в точності, емоційній насиченості, вираженій поетичній мові. Можна стверджувати, що вона не інформує, а перетворює — і тому залишатиметься актуальною ще довгі роки як підґрунтя для майбутніх глибших філософських і гуманітарних досліджень. Окрім основного тексту видання містить добірку коротких розділів, які можна читати окремо як афористичні розмисли, що значно полегшує читання і спонукає до повторного повернення.

Особливої уваги заслуговує постать автора — Олега Олександровича Кришталя, видатного українського вченого, академіка НАН України, нейрофізіолога, доктора біологічних наук. У 2010—2021 рр. він обіймав посаду директора Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАН України, де й надалі активно провадить наукову діяльність. Наукові інтереси О.О. Кришталя охоплюють не лише фізіологію нервової системи, а й філософські аспекти науки, зокрема етику пізнання та проблематику свідомості. Окрім суто наукових праць останніми роками дослідник активно звертається до художньо-філософських форм письма, в яких реалізується його авторське бачення людської природи, тиші, вну-

трішнього життя. Автор десятків наукових публікацій, монографій, популяризаторських есе, О. Кришталь водночас постає як новий тип мислителя, що на перетині гуманітарного та природничого знання формує нову літературну мову — мову мовчання, прийняття, присутності. Оновлене англomовне видання постає як переклад глибинного українського світоглядного й духовного досвіду на універсальну мову. Автор звертається до світового читача, зберігаючи автентичність змісту, сформованого у межах української гуманітарної традиції. Варто зазначити, що це видання є частиною ширшої інтелектуальної програми автора — намагання осмислити природу людської присутності у світі не через домінування, а через увагу, слухання і тишу. Саме така філософія — не агресивна, не декларативна, а співпереживальна — може слугувати опорою у часи глобальної турбулентності, екзистенційної тривоги й культурного перенасичення.

Починаючи з перших сторінок О. Кришталь використовує мову не як інструмент опису, а як самостійний спосіб буття. Його письмо нагадує стилістику Моріса Бланшо, Еміля Чорана, а також фрагментарну форму, притаманну Паскалевим «Думкам». Проте, на відміну від Чорана, який тягнє до безнадійності, О. Кришталь розмовляє голосом лагідної присутності, свідомості, що перебуває в спокої із собою. Кожен фрагмент книги становить відкриту систему — він закінчується мовчанням, яке промовляє. Автор постійно балансує між словами і тишею, твердженням і сумнівом.

Ключовою метафорою книги є пташиний спів, який виконує не тільки естетичну чи символічну функцію, а є структурним принципом мислення і присутності. Це не фоновий мотив, а глибоко закладена основа бачення світу. Автор неодноразово наголошував (зокрема, на власному *YouTube*-каналі), що писав тексти цієї книги у надранкові години, коли ще не прокинулась буденність, але вже прокинулись птахи. Саме досвід тиші, в якій з'являється спів, став первинним імпульсом для написання книги. Ця умова — «писати в тиші під спів пташок» — не обставина, а етичний простір, де народжується текст. Пташиний спів у книзі О. Криштала — це не вербальна мова, а форма безмовної комунікації, що торкається найглибших шарів людської чутливості. Він не «повідомляє» у традиційному сенсі, а відкриває, запрошує до присутності, не вимагаючи розуміння. У цьому полягає філософська глибина образу: мовчання, яке звучить, і спів, який не потребує перекладу. Саме на стику мовчання та звучання, слова й тиші О. Кришталь формулює власну етику буття, що ґрунтується не на моральних імперативах, а на категоріях спостереження, прийняття, уважності. Це етика, що не диктує, а присутня, етика слухання, а не мовлення. У зазначеному сенсі філософія О. Криштала перегукується з ідеями Еммануїла Левінаса,

зокрема з його концептом обличчя Іншого. Для Левінаса обличчя — не зображення, не візуальна форма, а заклик до відповідальності, що не потребує пояснення. Обличчя — подія етики. В О. Кришталя пташиний спів виконує аналогічну функцію: він не аргументує, а закликає — до зосередження, мовчання, співпереживання. Цій етичній логіці не притаманне нав'язування: немає повчань, висновків, закликів, є тільки уважне споглядання, делікатна тиша і м'яка присутність. О. Кришталь обирає не роль «того, хто знає», а роль того, хто слухає, навіть коли він говорить. Це принципово антимодерна, антинарцисична, тобто етично оновлювальна позиція. У культурному ландшафті, де переважає експансивне мовлення, така тиха етика набуває революційної сили.

У низці фрагментів О. Кришталь звертається до мотивів дитинства, але не як до ностальгійних або біографічних згадок, а як до переживань у чистому вигляді — до способу бачити світ без ієрархій, упереджень, концептуального мислення. Автор не стільки згадує події, скільки відтворює якість самого досвіду: кольори, звуки, запахи, просторові вібрації. Ці фрагменти є втіленням феноменологічного підходу, притаманного філософії Моріса Мерло-Понті, для якого сприйняття є первинною формою пізнання, а тіло — центром досвіду, живою лінзою, крізь яку проходить уся свідомість. Спогад для О. Кришталя — не реконструкція, а присутність. Такі феноменологічні фрагменти зосереджені, зокрема, у розділі «Листок» (*The Leaf*), де дитина спостерігає за падінням листка. Але опис не зовнішній, а внутрішньо тілесний: «Мої очі були листком. Який падає, колихається, тримається на повітрі. І нічим іншим» (*My eyes were the leaf. Falling, floating, held by air. Nothing else*) (с. 54). Тут немає ані «я», ані подієвого контексту — лише чистий досвід єдності з об'єктом. Це переживання на кшталт Марло-Понті: бачити — означає бути в тілі того, що бачиш. Розділ «Крейдовий камінчик» (*The Chalk Stone*) — це опис дитячого контакту з крейдою, але не як зі шкільним предметом, а як із фізичним об'єктом. Колір, ламкість, відчуття крихкості — усе передано не словами про об'єкт, а переживанням: «Звук від ламання крейди був м'якшим за тишу» (*The sound of chalk breaking was softer than silence*) (с. 107). Цей спогад — настрій, не відомості, а форма пам'яті, яка живе в тілі. У фрагменті «Запах пилу» (*Smell of Dust*) автор згадує запах пилу в старому підвалі — не як деталь, а як вхід до стану: «Він мав запах часу... Як те, що пам'ятає краще за нас» (*It smelled like time... like things that remember better than we do*) (с. 183). Тут запах є своєрідною філософською подією — він активує цілісний досвід, тіло згадує до того, як розум це усвідомить. У розділі «Тіні стіни» (*Shadows on the Wall*) темрява дитячої кімнати перетворюється на рухливий простір, де панує страх: «Стіна стала рухливою книгою, яку я не міг прочитати, але зрозумів» (*The wall became a moving book I couldn't read, but I understood*) (с. 91). Це приклад

довіри до досвідомого досвіду, до тілесного знання, яке не потребує логіки. Вважаємо, що ці фрагменти об'єднує одне — втрата дистанції між суб'єктом і об'єктом, між тим, хто бачить, і тим, на що дивляться. Саме в цьому полягає сутність феноменології дитячого погляду: дитина сприймає об'єкт не на відстані, а як частину себе самої. Пам'ять для О. Кришталя — це не раціональна, а екзистенційна сутність. Якщо порівнювати з іншими мислителями, то позиція автора близька до Гастона Башляра, особливо у творах «Поетика простору» або «Поетика мрії», де повсякденні речі — комора, вогонь, пил — перетворюються на мікросмоси пам'яті та досвіду. Як і у Г. Башляра, у О. Кришталя кожен образ — це порожнеча, наповнена резонансом.

Згадані вище фрагменти мають потенціал для інтерпретації у межах феноменології сприйняття (Моріс Мерло-Понті), поетики пам'яті (Гастон Башляр, Моріс Альббакс), філософської антропології (Девід Карр, Роман Інгарден), психології раннього досвіду (Дональд Віннікотт, Джон Боулбі). Усі вони свідчать, що книга О. Кришталя виходить за межі автобіографії та набуває ознак антропології переживання. Зауважимо, що особливістю письма О. Кришталя є те, що він свідомо уникає концептуальної абстракції, філософської системності, логічного дедуктивного ладу. На відміну від мислителів на кшталт М. Гайдеггера або Ж. Дерріди, які намагаються конструювати цілісні філософські архітектури, О. Кришталь обирає шлях життєвого опису, інтуїтивного аналізу, внутрішнього занурення у досвід, зокрема у те, що не підлягає раціональному означенню. У цьому контексті його філософія особливо наближається до спадщини Вільгельма Дільтея — класика німецької гуманітарної думки, який наполягав на тому, що саме життя як безпосередній досвід є джерелом і предметом пізнання в гуманітарних науках. В. Дільтей протиставляв пояснення (*Erklären*), властиве природничим наукам, розумінню (*Verstehen*), притаманному історії, психології, філософії культури. І саме це «розуміння» як переживання, як вжитість у подію й утримання її зсередини присутнє в кожному текстовому фрагменті О. Кришталя. У його книзі читацький досвід вибудовується не через логічний ланцюг, а через поступове занурення у стан, у глибину внутрішнього руху. Наприклад, у розділі «Простір між думками» (*The Space Between Thoughts*) автор пише: «Між своїми думками я помітив щось спокійне — таке, що не потребує руху» (*In between my thoughts I noticed something still, something not needing to move*) (с. 38). Це не аналітичне твердження, а результат психологічної інтуїції — занурення в простір, де немає форм, але є присутність. Саме в таких моментах О. Кришталь постає як дослідник душі, але не як об'єкта релігії чи психології, а як внутрішнього, живого поля досвіду, з чого виростає розуміння. Інший приклад — розділ «Мовчання про знання» (*The Silence of Knowing*):

«Я знав, але не завдяки розуму. Це було подібно знанню форми тепла» (*I knew, but not through reason. It was like knowing the shape of warmth*) (с. 121). Тут спостерігаємо переживання знання, яке не може бути виражене термінами, але яке глибоко достовірне. Це саме той тип знання, що його В. Дільтей називав життєвим розумінням (*Lebensverständnis*) — пізнанням через участь, інтуїцію, занурення, а не дистанцію. Тобто О. Кришталь продовжує лінію гуманітарного пізнання, де текст — місце буття, а форма присутності — у досвіді. Як у В. Дільтея життя передує системі, так і в О. Криштала досвід передує висновку, інтуїція — формулі, мовчання — терміну.

Структура і настанови цієї книги споріднені з творчістю Григорія Сковороди — українського філософа, мислителя, поета XVIII століття, котрий став символом внутрішньої свободи, самопізнання й духовної автономії. Як і Г. Сковорода, О. Кришталь веде читача не зовнішнім світом подій, а шляхом внутрішньої подорожі, де головна подія — це народження або оновлення себе як свідомої істоти. У розділі «Шлях усередину» (*A Way Inward*) (с. 15) від початку визначено основний рух книги: не назовні, а до глибини себе, туди, де відчуття, пам'ять, думка і тиша ще не розділені. Цей напрям від поверхні до сутності є надзвичайно сковородинським. Як і Г. Сковорода, О. Кришталь уникає дидактики: він не навчає, а йде поруч, створюючи умови для «пізнання серцем». Іншим сковородинським мотивом є увага до природного як до носія істини — до пташиного співу, шелесту листя, світла. У розділі «Перо» (*The Feather*) читаємо: «Єдине перо в повітрі мудріше за будь-яку книгу, прочитану мною на цьому тижні» (*A single feather in the air — more wise than any book I read this week*) (с. 98). На нашу думку, це утвердження ідеї, близької до філософії Г. Сковороди: справжня книга життя — не у тексті, а у тиші природи, у перебуванні наодинці із собою, у простих словах.

Попри те, що видання книги є англomовним, її внутрішня концепція, образний лад і етична інтонація виразно закорінені в українській духовно-філософській традиції. Мова перекладу не затінює джерело сенсів, а навпаки, дає змогу донести їх до ширшої міжнародної аудиторії, не втративши глибинного національного коріння. У цьому сенсі книга є прикладом інтелектуального мосту, через який українська гуманітарна традиція — тиха, споглядальна, внутрішня — набуває універсального звучання.

Однією з найпомітніших особливостей англomовного видання книги є його фрагментарна композиція. Книга складається з десятків коротких розділів, де кожен є самодостатньою одиницею, водночас пов'язаною з усією структурою. Це не лише композиційна стратегія, а й етичний вибір автора, що визначає спосіб читання і взаємодії з текстом. Фрагмент не завершує тему, не нав'язує висновків, натомість залишає

простір для тиші, паузи, співприсутності. Такий підхід здатен сформувати читача-співмислителя, а не пасивного споживача знань. Отже, структура книги перетворюється на акт уваги: до думки, до миті, до самого процесу мовчазного пізнання. Кожен фрагмент книги — це медитативна одиниця, з якою потрібно бути, а не просто її прочитати. Наприклад, у фрагменті «Ніщо зі світлом» (*Nothingness with Light*) (с. 66), що містить лише три речення, автор не пояснює, а створює простір, у якому читач сам має прожити тишу. У цьому полягає глибока спільність О. Кришталя із філософською поетикою Сімони Вейль, котра розуміла увагу як «найрідкіснішу й найчистішу форму щедрості». Подібно до Віктора Франкла, який у книзі «Людина в пошуках справжнього сенсу» писав не про систему, а про життя у межовій ситуації, О. Кришталь звертається до читача як до співпереживача, що перебуває в аналогічному екзистенційному полі. Фрагментарність у цьому випадку — етична стратегія недововленості, що постає як форма філософської відкритості: не завершення, а запрошення до продовження екзистенційного діалогу, який не замикається в межах тексту, а триває у свідомості читача — у внутрішньому резонансі осмисленого. У цьому ж ключі працював Герберт Маркузе, зокрема у пізніх роботах, де форма його письма втратила лінійність, натомість стала пошуком прориву крізь мовні шаблони системного мислення. Для Г. Маркузе відмова від цілісності була критикою ідеології. Для О. Кришталя це відмова від насильства над досвідом на користь м'якої та чесної присутності. Форма фрагмента в книзі О. Кришталя — це також ритміка уваги, аналог тиші в музиці або паузи в поезії. Тут ідея фрагмента не лише служить змістові — вона й є зміст. Це не спосіб поділу тексту, а спосіб бачити світ не як завершену картину, а як нескінченне нашарування моментів свідомості, в які варто вслухатися.

Отже, твір О. Кришталя запрошує читача бути уважним, зупинитися, подивитися інакше. У філософії XX—XXI століть не так багато книг, які дають змогу не лише щось «знати», а навчають бути уважним — до себе, до часу, до життя як воно є. Книга О. Кришталя є однією з них.

Одержано / Received 02.06.2025

Підписано до друку / Accepted 29.06.2025

M.M. Rozova, student (Bachelor)
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska str., 60, Kyiv, 01033, Ukraine
e-mail: mariarozova@knu.ua
<https://orcid.org/0009-0002-8746-9153>

THE PHILOSOPHY OF INNER SILENCE

Review of the book: Oleg Krishtal. *To the Singing of Birds: A Private Journey to Myself*. New Edition. Amazon Publishing, USA, 2025. 276 p.

This review examines the new English-language edition of the book “*To the Singing of Birds: A Private Journey to Myself*” (2025) by Ukrainian scientist and philosopher Oleg Krishtal. The publication is analyzed as an example of humanistic reflection, combining literary essayism, philosophical meditation, and autobiographical narration. Particular attention is given to the book’s fragmentary structure, interpreted as an ethical gesture and a form of mindful attention. The article highlights the text’s key philosophical coordinates — existentialism, phenomenology of perception, ethics of silence — and explores its resonance with Ukrainian spiritual traditions, particularly the works of Hryhorii Skovoroda. Krishtal appears as an investigator of inner experience, in the spirit of Wilhelm Dilthey. The book may be of interest to scholars in the fields of cultural philosophy, neuroethics, and the humanities, as well as applicable in educational contexts.

Keywords: *existentialism, self-awareness, philosophical prose, metaphor of birdsong, spiritual experience, neuroethics, phenomenology.*